

Agata SOWIŃSKA
(Katowice, UŚ)

ZNACZENIE EGIPTU W APOKALIPTYCE – Λόγος Τέλειος /*Asclepius* (NHC VI, 8: 70,3-76,1; Ascl. 24-27)

Od początku naszej ery zarówno Żydzi, jak i chrześcijanie terminem „apokalipsa” (gr. ἡ ἀποκάλυψις – *odstąpienie, odkrycie, objawienie; ἀποκαλύπτω – odkrywam, odstaniam, objawiam*¹) określali księgę zawierającą objawienia Boże, dotyczące głównie przyszłości. Zbiór takich ksiąg pozabiblijnych pochodzenia żydowskiego nazwany został literaturą apokaliptyczną, albo po prostu apokaliptyką², stanowiącą gatunek piśmiennictwa religijnego, uprawiany w judaizmie i w okresie wczesnego chrześcijaństwa (zwłaszcza w II w. i III w.). Do niej, zwłaszcza starotestamentalnej, zaliczyć można m.in. następujące księgi: *Henocha etiopska, Henocha słowiańska* lub *tajemnic Henocha, Henocha hebrajska, Jubileusz, Testamenty 12 Patriarchów, Psalm Salomona, Księgi Sybillińskie, Wniebowzięcie Mojżesza, syryjska Apokalipsa Barucha, grecka Apokalipsa Barucha, Apokalipsa Abrahama, Apokalipsa Mojżesza* oraz *Apokalipsa Eliasza, Sofoniasza i Ezechiela*³.

Cechami charakterystycznymi apokaliptyki są anonimowość i ezoteryzm, ponieważ nieznanemu autorowi wkłada w usta jakiejś słynnej postaci z odległej przeszłości treść objawienia, udzielonego jej przez samego Boga i każe się domyślać, że to pismo było znane już wcześniej, ale tylko osobom wtajemniczonym, zanim dostało się w ręce szerszych kół czytelników. Co więcej, autor w formie prorocstwa przedstawia historię danego narodu (*vaticinium post eventum*), np. żydowskiego, na podstawie opowiadań biblijnych. Do czasu życia autora ów przegląd historyczny jest w mniejszym lub większym stopniu prawdziwy. Później natomiast rozpoczynają się przepowiednie o charakterze eschatologicznym, oparte na różnych często sprzecznych ze sobą podaniach o końcu świata i sądzie, nagrodzie i karze, o nowym świecie. Generalnie, trudno odróżnić, co należy do przeszłości, a co do przyszłości, ponieważ wszystko jest tu zagadkowe (np. wzmianki historyczne). Ponadto literatura apokalip-

¹ Por. O. Jurewicz, *Słownik grecko-polski*, t. 1, Warszawa 2000, 89.

² Por. J. Stępień, *Apokaliptyka*, w: *Podręczna encyklopedia biblijna*, red. E. Dąbrowski, Poznań – Warszawa – Lublin 1959, 71.

³ Por. tamże, s. 38.

tyczna zawiera w sobie symbolizm oraz determinizm. Utwór taki jest pełen liczb, tajemniczych porównań zestawianych często w sposób nad wyraz fantastyczny, a w aspekcie historycznym widać wyraźnie jeden ustalony schemat, oparty na spekulacji kosmologicznej.

Przykładem powyższej charakterystyki literatury apokaliptycznej może być, wspomniana już wcześniej, apokryficzna Apokalipsa Eliasza, datowana na lata 150-275 po Chrystusie, we fragmencie której czytamy:

(25,1) ...ΖΟΤΑΝ ΑΥΩΑΝΟ ΑΥΡΡΟ ΕΧΤΩΝΕ ΖΜΠΜΖΙΤ ΑΥΝΑΜΟΥΤΕ
 ΑΡΑΧ ΞΕ ΠΡΡΟ ΝΑΑΚΚΥΡΙΟΣ ΔΟΥΠΡΡΟ ΝΤΑΔΙΚΙΑ ΦΑΝΤΑΩΟ ΝΝΕ-
 ΦΠΟΛΕΜΟΣ ΑΞΝ ΚΗΜΕ ΜΝ ΝΕΦ ΖΤΑΡΤΡΕ. ΠΚΑΖ ΝΑΩΩ ΕΖΑΜ
 ΖΙΟΥΣΑΠ ΞΕ ΣΑΝΡΖΑΡΠΑΖΕ ΝΝΕΤΝΩΗΡΕ. ΟΥΝΖΑΖ ΝΑΡΕΠΙΤΟΥ-
 ΜΕΙ ΑΠΜΟΥ ΖΝΝΖΟΥΥ ΕΤΜΜΟ. ΠΜΟΥ ΔΕ ΝΑΠΩΤ ΑΒΑΛ ΜΜΑΥ.
 ΔΟΥΦΝΑΤΩΝΕ ΘΕ ΟΥΡΡΟ ΖΝΝΣΑ ΜΠΕΜΝΤ, ΑΥΝΑΜΟΥΤΕ ΑΡΑΧ ΞΕ
 ΠΡΡΟ ΝΤΡΗΝΙ ΦΝΑΠΩΤ ΖΙΧΝΘΑΛΑΚΚΑ ΝΤΖΕ ΝΟΥΜΟΥΙ ΕΦΖΜΖΜΕ
 ΦΝΑΖΩΤΒΕ ΜΠΡΡΟ ΝΤΑΔΙΚΙΑ, ΦΑΝΧΙ ΜΠΚΒΑ ΝΚΗΜΕ ΖΝΖΕΝΠΟΛΕ-
 ΜΟΣ ΜΝΖΕΝΚΝΑΦ ΕΥΑΩ. (26,1) ΣΝΑΖΩΠΕ ΝΝΖΟΥΥ ΕΤΜΜΟ ΑΥΦΡ-
 ΚΕΛΕΥΕ ΝΟΥΕΙΡΗΝΕ ΑΒΑΛ ΖΝΚΗΜΕ ΝΝΟΥΔΩΡΟ ΕΦΩΟΥΙΤ ΦΝΑΦ
 ΝΤΡΗΝΗ ΝΝΕΙ ΕΤΟΥΑΑΒΕ [... ΞΕ ΟΥΕ ΠΕ ΠΡΕΝ ΜΠΠΝΟΥΤΕ ΦΝΑΦ
 ΝΖΕΝΤΑΙΟ ΝΝΕΤΟΥΑΑΒΕ...ΟΥΧΙΣΕ ΝΝΤΟΠΟΣ ΝΝΕΤΟΥΑΑΒΕ ΦΝΑΦ
 ΝΝΕΔΩΡΟΝ ΑΠΗΙ ΜΠΠΝΟΥΤΕ ΕΥΦΟΥΙΤ ΦΝΑΚΑΤΦ ΑΒΑΛ ΖΝΜΠΠΟΛΙΣ
 ΝΚΗΜΕ ΖΝΟΥΚΡΑΦ ΕΜΠΟΥΜΜΕ ΦΝΑΧΙΗΠΕ ΝΜΜΑ ΕΤΟΥΑΑΒΕ ΦΝΑ-
 ΖΙ ΝΝΕΙΔΩΛΟΝ ΝΝΖΕΘΝΟΣ ΦΝΑΧΙΗΠΕ ΝΝΟΥΧΡΗΜΑ ΦΝΑΚΕΖΟ ΝΖΕ-
 ΝΟΥΙΕΙΒΕ ΑΡΕΤΟΥ ΑΡΑΥ ΦΑΝΡΚΕΛΕΥΕ ΑΩΩΠΕ ΝΝΡΜΝΡΗΤ ΜΠΚΑΖ
 ΜΝΝΝΑΘ ΜΠΛΑΟΣ ΣΕΧΙΤΟΥ ΑΜΤΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΕΤΖΙΧΝ ΘΑΛΑΚΚΑ
 ΕΥΣΟΥ ΜΜΑΣ ΞΕ ΟΥ... (27) ΩΗΡΕ ΖΝΟΥΤΩΡΠ.

„(25, 1) .... Gdy zobaczą króla, jak powstaje na północy, to będą go nazywać królem Assyryjczyków i królem niesprawiedliwości; uczyni wiele swych wojen na ziemi Egiptu, i swego zamętu. Ziemia będzie jęczeć wówczas gdy zabiorą wasze dzieci. Wielu będzie chciało umrzeć w owych dniach. Śmierć jednak ucieknie stamtąd. I powstanie król w okolicach Zachodu, król, którego będą nazywać królem pokoju, pobiegnie po morzu jak ryczący lew i zabije króla niesprawiedliwości, weźmie pomstę za Egipt i za wojny i wiele przelanej krwi. (26, 1) Stanie się w owych dniach, że nakazany będzie pokój z Egiptu i znakomity dar, dany będzie pokój świętym, [...], gdy zostanie powiedziane: Jedno jest imię Boga. (Egipt?) odda cześć świętym. Ustanowienie miejscom świętym, da czcze podarunki dla domu Boga, odwróci się podstępnie od miast Egiptu, tak, że (tego) nie zauważą, policzy miejsca święte, zajmie bóstwa pogan, będzie obliczał ich skarby, ustanowi dla nich kapłanów, nakaze im porwać sieroty ziemi i możnych ludu, aby zaprowadzić ich do miasta nad morze, gdy powie... (27) rabunek synów”⁴.

⁴ *Apocalypsis Eliae* 25, 1 - 27, 1, ed. G. Steindorff, *Die Apokalypse des Elias, eine unbekannte*

Mowa tutaj o wojnach prowadzonych w granicach Egiptu przez Assyryjczyków. Są to fakty dokonane w przeszłości, jednak występują w *Apokalipsie Eliasza* jako czynność mająca dopiero nastąpić, stąd można mówić o charakterystycznym dla apokaliptyki *vaticinium post eventum*. Walka rozegra się między „symbolicznymi” królami: „niesprawiedliwości” (ΠΡΡΟ ΝΤΑΔΙΚΙΑ) i „pokoju” (ΠΡΡΟ ΝΤΡΗΝΙ), gdzie niesprawiedliwość przyniesiona zostaje z zewnątrz i niesie ze sobą wojny i śmierć; „pokój” natomiast pokonując „króla niesprawiedliwości”, pokonuje równocześnie wielobóstwo stwierdzając, że „jedno jest imię Boga” (ΟΥΕ ΠΕ ΠΡΕΝ ΜΠΝΟΥΤΕ). Wojna w tym fragmencie łączy się zatem z pogaństwem, pokój natomiast staje się ekwiwalentem monoteizmu. Egipt więc, początkowo ma być spowity chaosem za sprawą, być może, pogaństwa. Wyzwolenie dopiero ma być przyniesione przez „cześć dla Jednego Boga”. Przemiana jednak egipskiego świata politeistycznego w monoteizm wydaje się równie gwałtowna, np. zajęcie bóstw pogan, porwanie sierot, możliwych i doprowadzenie ich do bliżej nieokreślonego miasta nad morzem, być może do Aleksandrii. Ziemia egipska staje się areną walki między pogaństwem a wiarą w Jednego Boga, co pokazuje następny passus:

(27, 1) ΜΠΟΛΙΣ ΝΚΗΜΕ ΝΑΩΩ ΕΖΑΜ ΖΝΝΖΟΟΥΕ ΕΤΜΜΟ ΣΝΑΩΩΤΜΕ
ΓΑΡ ΕΝ ΑΠΖΡΑΥ ΜΠΕΕΤΤ ΑΒΑΛ ΜΝΠΕΤΤΑΥ. ΝΑΓΟΡΑ ΝΜΠΟΛΙΣ
ΝΚΗΜΕ ΝΑΧΙΖΑΙΖ, ΣΑΝΡΕΠΙΘΥΜΕΙ ΑΠΜΟΥ. ΠΜΟΥ ΠΩΤ, ΧΚΑΟΥΕ.
ΖΝΝΖΟΟΥΕ ΕΤΜΜΟ ΣΕΝΑΠΩΤ ΑΖΡΗ ΑΝΠΕΤΡΑ ΣΕΧΩΘΕ ΑΒΑΛ ΕΥ-
ΧΟΥ ΜΜΑΣ ΧΕ ΖΕΙΕ ΑΖΡΗ ΑΧΩΝ ΑΟΥ ΑΝ ΝΟΥΜΟΥ. ΟΥΘΛΙΨΙΣ
ΕΣΚΗΒ ΣΝΑΑΩΕΙ ΖΙΧΜΠΚΑΖ ΤΗΡΨ ΖΝΝΖΟΟΥ ΕΤΜΜΟ, ΧΝΑΡΚΕΛΕΥΕ
ΘΕ ΠΡΡΟ, ΣΕΩΩΠΕ ΝΣΖΙΜΕ ΝΙΜ ΕΤΨΚΙΒΕ, ΣΕΝΤΟΥΝΕΨ ΕΥΜΗΡ,
ΣΕΨΚΙΒΕ ΝΝΔΡΑ(28)ΚΩΝ, ΣΕΣΩΚ ΝΝΟΥΣΝΩΨ ΑΒΑΛ ΖΝΝΟΥΚΙΒΕ,
ΣΕΤΕΟΥΕ ΑΝΚΛΟΝΝΣΑΤΑ.

„Miasta Egiptu będą jęczeć w owych dniach, gdyż nie będą słyszeć głosu sprzedającego i kupującego. Targowiska miast Egiptu będą pokryte pyłem. Będą płakać razem, ci, którzy pozostaną w Egipcie. Zapragną śmierci, ale śmierć ucieknie i ich opuści. W owych dniach na skały i będą (z nich) zeskaکیwać wołając: „padnijcie na nas” i nie zazną śmierci. Wielokrotne udręczenie będzie się zwiększać na całej ziemi w owych dniach. Król wyda rozkaz, aby pochwycić wszystkie kobiety, które karmią, aby zostały przy nim (?) związane, aby karmiły węże (28), które ssać będą krew z ich piersi, aby je oddano (w końcu? płomieniom) ognia” [tłum. W. Myszor]⁵. „jako truciznę do strzał” [tłum. D. Frankfurter]⁶.

Apokalypse und Bruchstücke der Sophonias-Apokalypse, TU 17, Leipzig 1899, 76-85 (+ przekład niemiecki), tłum. W. Myszor w rękopisie; całość *Apokalipsy Eliasza* (s. 34-145) wg dwóch rękopisów: achmimicznym, s. 34-108, sahidycznym, s. 110-145.

⁵ *Apocalypsis Eliae* 27, 1 - 28, 1, ed. Steindorff, s. 78-80.

⁶ Por. D. Frankfurter, *Elijah in Upper Egypt. The Apocalypse of Elijah and early Egyptian Christianity*, Minneapolis 1993, 309.

W tym fragmencie widać wyraźnie, że Egipt staje się krajem cierpienia. Egipcjanie będą pragnęli śmierci, wołając do kamieni, aby te na nich padły (co jest elementem biblijnym), jednak ludzie śmierci nie zaznają. Cierpienie Egiptu tym bardziej jest ukazane przez dręczenie kobiet, spośród których cieszyć się będą jedynie te, które nigdy nie poczęły lub są niepłodne (element biblijny), co przekazuje nam kolejny passus *Apokalipsy*:

ΕΤΒΕ ΤΑΝΑΓΚΗ ΝΜΠΟΛΙΣ ΦΝΑΡΚΕΛΕΥΕ ΔΝ, ΣΕΘΩΠΕ ΝΛΙΛΟΥ ΖΗΜ
 ΝΙΜ ΞΝ ΜΜΝΤCΝΑΥC ΝΡΜΠΕ ΣΕΖΡΗΙ ΣΕΤΕΟΥΕ ΔΤΕΒΑΥ ΑΤΚCΑΤΕ.
 ΑΤΜΕCΙΟΥ ΕΤΖΙΧΜΠΚΑΖ ΝΑΡΖΗΒΕ, ΕCΧΟΥ ΜΜΑC ΧΕ ΕΤΒΕΟ ΔΙΖ-
 ΜΕC ΑΤΩΒΕ ΑΤΖΠΕΩΗΡΕ ΑΠΚΑΖ, ΑCΑΡΕΩΕ ΘΕ ΤΑΘΡΗΝ ΜΝΤΠΑ-
 ΡΘΕΝΟC ΕCΧΟΥ ΜΜΑC ΧΕ ΠΝΟΥΓΑΙΩ ΠΕ ΑΤΝΡΕΩΕ ΧΕ ΜΝΩΗΡΕ
 ΖΟΟΠ ΝΕΝ ΖΙΧΜ ΠΚΑΖ, ΑΛΛΑ ΝΝΩΗΡΕ ΑΝΑΝ ΑΥΖΟΟΠ ΖΝΝΤΗΥΕ.

„Z powodu losu miast postanowi znowu, aby porwano wszystkie dzieci poniżej dwunastu lat i aby je wydano temu [...], dla wrzucenia do ognia [tłum. W. Myszor]/ dla nauki rzucania strzałami [tłum. D. Frankfurter]. Położna tego kraju będzie biadać, a ta, która urodziła wzniesie oczy w niebo wołając, «dlaczego poczęłam (?), aby dzieci wydać na ziemię?» Będzie się cieszyć niepłodna razem z dziewicą, gdy powiedzą: «To nasz czas, abyśmy się cieszyły, że nie ma na ziemi dla nas dzieci, ale że nasze dzieci są w niebiosach»⁷.

Głębsze znaczenie powyższych fragmentów ukazuje David Frankfurter stwierdzając, że okrutna rola „złego króla” sygnalizuje, iż dany ustęp w tekście powinien być rozumiany jako daleko posunięta „napaść” na macierzyństwo w tym okresie. Wizerunek kobiety zmuszonej do karmienia węży zyskał dużą popularność w Egipcie, ukazując wyjątkową symbolikę nawiązującą do kultury egipskiej. Jej znaczenie dla ludności zromanizowanego Egiptu można przybliżyć przez analizę symboliki węży, piersi, mleka z piersi kobiety, krwi oraz trucizny. To właśnie wspomnienie o truciznie ostrzega, że znaczenie passusu 28 może mieć związek z egipskimi zaklęciami rytualnymi. Koptyjskie słowo ΚΛΟ⁸ odnosiło swoją nazwę do trucizny pochodzenia roślinnego, w opozycji do, na przykład, jadu węża i tym samym do substancji zebranej i dostarczonej przez znawcę; φάρμακον – grecki odpowiednik danego słowa (występujący w transkrypcji greckiej *Apokalipsy Eliasza*) używany był jako nazwa zarówno środka leczniczego, jak i różnego rodzaju trucizn spreparowanych przez mistrzów magii.

Badanie egipskich zaklęć od czasów klasycznych do okresu grecko-rzymskiego odśłania ogromne zainteresowanie metodami zapobiegania ukąszeniom węża i ogólnie – do poskramiania czy odpychania węży. Zaklęcia tego typu podnosiły niekiedy to zainteresowanie do bardziej mitycznego zakresu

⁷ *Apocalypsis Eliae* 28, 3-17, Steindorff, s. 80-82.

⁸ Por. W.E. Crum, *A Coptic Dictionary*, Oregon 2005, 102: „ΚΛΟ – vegetable poison used for arrows”.

pokonania Apopisa, ale zazwyczaj dawały obraz węży jako rozszerzenie periferyjnej sfery Seta-Tyфона. Wąż wyłania się z takich tradycji jako figura wysoce symboliczna: archetyp zła na ziemi egipskiej.

Piersi symbolizowały najbardziej delikatną (wrażliwą) część kobiety-matki. Szczegółowe zakłęcie z medycznych korpusów rytualnych (*the ritual-medical corpora*) przywołuje Izydę jako matkę Horusa, aby chroniła piersi kobiety przed „zmarłym mężczyzną i zmarłą kobietą” (*a male dead and a female dead*), czyli dwoma specyficznymi demonami. Ma to najprawdopodobniej związek z zaklęciem pochodzącym z *Tekstów Sarkofagów*: „Kobieta nie może być pożarta/ukąszona przez węża” (*That a woman may not be eaten by a snake*). Ten bezwzględny akt przystawiania węży do piersi kobiety stanowił niewyobrażalny horror, który mógł się wydarzyć w czasach nieszczęścia pod panowaniem tyrana. Jego następstwem jest płynąca z piersi krew, która ma symboliczną wartość, jako magiczna substancja w egipskim rytualnym symbolizmie. *Apokalipsa Eliasza* nawiązuje tu do krwi eschatologicznej heroiny-męczennicy Tabithy (*the blood of eschatological heroine-martyr Tabitha*), jako lekarstwa dla ludzi, co najprawdopodobniej stanowi kontynuację starszej tradycji, dotyczącej bogini pod postacią skorpiona Ta-Bitjet, dzięki krwi której Horus został powołany do leczenia ukąszeń zadanych przez skorpiona.

Mleko z piersi kobiety uważane było również za substancję magiczną, jednak zastąpienie mleka krwią, pomimo świętości jednej i drugiej substancji, było przerażające: jak mówi zakłęcie do obrony piersi: „Nie wytwarzajcie krwi!”. To właśnie ta makabra doprowadziła przypuszczalnie do stworzenia i przenoszenia interesującej legendy w arabskiej *Historii Patriarchów Aleksandryjskich*, zgodnie z którą kobieta chrzci swe dzieci namaszczać je kroplami krwi ze swej piersi, którą wcześniej sobie obcina⁹. Podobnie jak w *Apokalipsie Piotra*, która opisuje, jako kwaśne, mleko wyprodukowane przez kobiety w piekle, których piersi są atakowane przez zwierzęta¹⁰. W tej pełnej martyrologii legendzie mleko negowane jest jako pozytywny symbol macierzyństwa: to krew staje się uświęconą substancją. W przeciwieństwie do *Apokalipsy Eliasza*, która przypisuje całkiem negatywne znaczenie pozyskiwaniu krwi z piersi kobiet¹¹.

Tragedia rozgrywająca się na ziemi egipskiej przewija się przez kolejne fragmenty apokalipsy, opatrzone dodatkowo symboliką liczb, które brzmią:

ⲒⲚⲚⲒⲐⲐⲟⲩⲮⲈ Ⲉⲧⲓⲙⲙⲟ ⲁⲮⲚⲁⲧⲠⲐⲚⲈ ⲔⲈ Ⲓⲁⲙⲧ (29) ⲚⲠⲠⲟ ⲒⲚⲙⲓⲧⲈⲤⲤ, ⲤⲈⲠⲁⲖⲘⲁⲗⲠⲠⲟⲧⲓⲒⲈ ⲚⲚⲒⲟⲩⲨⲁⲓ ⲈⲧⲒⲐⲐⲧ ⲒⲚⲖⲔⲙⲈ, ⲤⲈⲒⲒⲐⲐⲟⲩ ⲁⲧⲒⲒⲈⲠⲟⲩⲠⲁⲗⲔⲙ, ⲤⲈⲔⲠⲠⲤ ⲙⲙⲁⲤ, ⲤⲈⲐⲠⲠⲟⲩ ⲙⲙⲟ. ⲧⲐⲧⲈ ⲁⲠⲠⲁⲧⲈⲧⲚⲤⲠⲠⲟⲩⲙⲈ ⲒⲘⲈ ⲠⲠⲠⲠⲤ ⲠⲈⲧⲒⲚⲧⲒⲒⲈⲠⲟⲩⲠⲁⲗⲔⲙ, ⲠⲠⲠ ⲚⲚⲈⲧⲚⲒⲒⲁⲓⲧⲈ, ⲚⲟⲩⲮⲈⲒⲔⲈ

⁹ Por. *Historia Patriarcharum Alexandrinorum*, ed. B. Evetts: *History of the Patriarchs of the Coptic Church of Alexandria. Peter I to Benjamin I (661)*, PO 1, Paris 1907, 386.

¹⁰ Por. *Apocalypsis Petri* (fragm.), w: Clemens Alexandrinus, *Eclogae* 49, PG 9, 720C.

¹¹ Por. Frankfurter, *Elijah in Upper Egypt*, s. 207-210.

ΜΜΚΑΖ, ΧΕ ΧΝΑΩΣΚ ΕΝ ΕΜΠΧΕΙ ΟΕ ΩΗΡΕ ΜΠΤΕΚΟ. ΧΝΑΟΥΩΝΖ
ΑΒΑΛ ΟΕ ΠΑΝΟΜΟC ΖΝΝΖΟΟΥΕ ΕΤΜΜΟ ΖΝΝΜΑ ΕΤΟΥΑΒΕ.

„W owych dniach powstaną trzej (29) królowie wśród Persów i wezmą w niewolę Żydów, którzy są w Egipcie i powiodą ich do Jerozolimy, aby (ja) zasiedlić i aby tam mieszkali. Jeśli posłyszycie, że jest spór w Jerozolimie, to rozdierajcie wasze szaty, wy kapłani ziemi, gdyż wnet przyjdzie syn zniszczenia. Objawi się w owych dniach w miejscach świętych”¹².

Po pierwsze spotykamy się tutaj z typową cechą apokaliptyki czyli z symbolizmem: „trzej królowie”, „syn zniszczenia”. Po drugie, niewola Żydów, ich prześladowanie w Egipcie, postrzegana może być jako *vaticinium post eventum*. Jest to fakt pokazujący Egipt w negatywnym świetle, przypominający Egipt biblijny:

(30) ΖΝΝΖΟΟΥΕ ΕΤΜΜΟ (30) ΟΥΝΟΥΧΝΑΧ ΝΑCΩΚ ΧΝΝΚΩC ΩΑΜΝΧΕ,
ΠΙΕΡΟ ΝΚΗΜΕ ΝΑΡΧΝΑΧ, CΕΤΜΖCΟΥ ΝΖΗΤΧ ΖΑΜΤ ΝΖΟΟΥΕ. ΟΥΑΙ
ΝΚΗΜΕ ΜΝΝΕΤΝΖΗΤΧ.

(30) „W owych dniach krew będzie wylana od Kos do Memfis, rzeka Egiptu spłynie krwią tak, że przez trzy dni nie będzie można z niej pić. Biada Egipcjowi i tym, którzy w nim mieszkają”¹³.

Tak mówi Elias i dodaje:

ΖΝΝΖΟΟΥΕ ΕΤΜΜΟ ΧΝΑΤΩΝΕ ΟΕΥΡΡΟ ΖΝΤΠΟΛΙC ΕΤΖΑΡΟΥΜΟΥΤΕ
ΑΡΑC ΧΕ ΤΠΟΛΙC ΜΠΡΙ ΑΟΥ ΤΕΠΚΑΖ ΤΗΡΧ ΖΤΑΤΡΕΠΩΤ ΑΖ-
ΡΗΙ ΑΜΝΧΕ. ΖΝΤΜΑΖCΩΕ ΝΡΑΜΠΕ ΝΡΑΙ ΜΠΕΡΧΗC ΝΑΕΙΡΕ ΝΟΥ-
ΚΡΑΧ ΖΜΜΝΧΕ, CΕΝΑΖΩΤΒΕ ΜΠΡΡΟ ΝΑCΣΥΡΙΟC, CΕΝΑΧΙ ΜΠΚΒΑ
ΜΠΚΑΖ ΟΕ ΜΠΕΡΧΗC ΑΟΥ CΕΡΚΕΛΕΥΕ ΑΖΩΤΒΕ ΝΝΖΕΘΝΟC ΤΗΡΟΥ
ΜΝΝΑΝΟΜΟC CΕΝΑΡΚΕΛΕΥΕ ΑΚΩΤ ΝΝΡΠΗΥΕ ΝΕΤΟΥΑΒ, CΕΝΑ†
ΝΖΕΝΔΩΡΟΝ (31) ΕΥΚΗΒ ΑΠΗΙ ΜΠΝΟΥΤΕ, CΕΝΧΟΟC ΧΕ ΟΥΕ ΠΕ
ΠΡΕΝ ΜΠΝΟΥΤΕ. ΠΚΑΖ ΤΗΡΧ ΝΑΟΥΩΩΤ ΜΠΕΡΧΗC. ΠΚΕCΕΠΕ,
ΕΤΕ ΜΠΟΥΜΟΥ ΖΑΝΠΛΗΓΗ, CΕΝΑΧΟΟC ΧΕ ΟΥΡΡΟ ΝΔΙΚΑΙΟC
ΠΕΤΑΠΧΑΕΙC ΤΝΝΑΥΧ ΝΕΝ, ΧΝΝΕΠΚΑΖ ΡΧΑΙΕ. ΧΑΝΡΚΕΛΕΥΕ
ΑΤΜ†ΛΑΟΥΕ ΝΡΡΟ ΝΖΑΜΤΕ ΝΡΑΜΠΕ ΜΝCΑΝΥ ΕΒΑΤ. ΠΚΑΖ ΝΑ-
ΜΟΥΖ ΝΑΓΑΘΟΝ ΖΝΟΥΖΕ ΝΟΥΧΕ ΕΝΑΩΩΧ. ΝΕΤΑΝΖ ΝΟΥΧΕ ΝΑΒΩΚ
ΖΑΧΟΟΥ ΝΝΕΤΜΑΥΤ, ΕΥΧΟΥ ΜΜΑC ΧΕ ΤΩΝΕ ΑΖΡΗΙ ΤΕΤΝΖΩΠΕ
ΝΕΜΕΝ ΖΜΠΕΙΜΤΑΝ. ΖΝΤΜΑΖCΤΩΕ ΝΡΑΜΠΕ ΜΠΡΡΟ ΕΤΜΜΟ ΧΝΑ-
ΟΥΩΝΖ ΑΒΑΛ ΟΕ ΠΩΗΡΕ ΝΤΑΝΟΜΙΑ, ΕΧΧΟΥ ΜΜΑC ΧΕ ΑΝΑΚ ΠΕ
ΠΧC, ΕΝΤΑΧ ΕΝ ΠΕ, ΜΝΡΠΙCΤΕΥΕΕΡΑΧ, ΠΧC ΑΧΩΑΕΙ, ΑΧΝΝΗΥ
Ν(32)ΤΖΕ ΝΟΥCΑΜΝΤ ΝΟΡΑΑΜΠΕ, ΕΠΚΛΑΜ ΝΟΡΑΑΠΜΕ ΚΩΤΕ
ΑΡΑΧ, ΕΧΜΑΑΖΕ ΖΙΧΝ ΝΚΗΠΕ ΝΤΠΕ, ΕΜΠΕΙΕΝΕ ΜΠCΤΑΥΡΟC

¹² *Apocalypsis Eliae* 29, 1-18, Steindorff, s. 82-84.

¹³ Tamże 30, 1-5, Steindorff, s. 84.

ϞΩΚ ΖΗΤϞ, ΕΠΚΟϞΜΟϞ ΘΗϞ ΝΑΝΟ ΑΡΑϞ ΝΤΖΕ ΜΙΤΡΙ ΕΤΡΟΥΑΙΝΕ
 ΞΝΝϞΑ ΜΠΡΡΙΕ ΩΑΝϞΑ ΝΖΩΤΤΙ. (32, 7).

„[...] W owych dniach podniesie się król w mieście, które nazywa się «miastem słońca» i cały kraj zadrży i będą uciekać aż do Memfis. W szóstym roku królowie perscy wezmą podstępnie Memfis, zabiją króla Assyryjczyków i Persowie wezmą pomstę za (ten) kraj, nakazą zabijać wszystkich pogan i bezbożników, nakazą odbudować święte świątynie, przyniosą podwójne dary (31) do domu Bożego mówiąc: «Jedno jest imię Boga». Cała ziemia będzie posłuszna Persom. A inni, pozostali, którzy nie zginęli pod ciosami będą mówić: «Sprawiedliwy jest ten król, którego Pan nam posłał, aby kraj nie został zamieniony na pustynię». Nakaze, aby przez trzy lata i sześć miesięcy nie dawać królowi (podatku?). Kraj napelni się dobrami w wielkiej szcudroblowości. Żyjący wyjdą naprzeciw umarłym mówiąc im: «powstańcie i przybywajcie z nami w tym pokoju». W czwartym roku (panowania) tego króla, objawi się Syn bezprawia, gdy powie: «Ja jestem Pomazańcem» chociaż nim nie jest. Nie wiercie mu. Bo gdy Pomazaniec przyjdzie, (32) w postaci gołębiczy, gdy wieniec gołębi go otoczy, gdy pojawi się na obłokach niebieskich, to przed nim poniosą znak krzyża, jak świecące słońce od rejonu wschodu słońca, aż po rejon zachodu słońca»¹⁴.

W swych słowach prorok ukazuje sytuację Egiptu pod zaborem perskim (Persowie - poganie, paradoksalnie, będą zabijać pogan i bezbożników) i jednocześnie daje obraz (symbolizm) pomazańca (ΠΧϞ) fałszywego „syna bezprawia” (ΠΩΗΡΕ ΝΤΑΝΟΜΙΑ), który ma pokazać się na ziemi egipskiej, podczas panowania króla, najprawdopodobniej, perskiego, który ma „podnieść się” z „miasta słońca” (przypuszczalnie Heliopolis). Wybawieniem wydaje się być dopiero „pomazaniec prawdziwy”, w postaci gołębiczy z krzyżem, co jest nawiązaniem do chrześcijaństwa.

Apokalipsa Eliasza, będąca w nurcie biblijnym pod względem stylu i intencji autora, pełna jest symboliki liczbowej oraz elementów biblijnych. Występują w niej informacje sprzeczne z faktami: zdarzenia historyczne stają się dopiero ich zapowiedzią (*vaticinium post eventum*). Można również powiedzieć o elemencie soteriologicznym, który przedstawia się w postaci „Pomazańca” – gołębiczy, na „obłokach niebieskich”, który jest przeciwieństwem „syna bezprawia”. Eliazs pokazuje w proroctwie Egipt uciemiony, pełen chaosu, spowodowanego przez nieustanne wojny rozgrywane na jego terenie. Można powiedzieć, że znaczenie Egiptu jest tutaj w gruncie rzeczy negatywne, biblijne, ze względu na ewidentne cierpienie ludzi, które przewija się w poszczególnych wersach utworu.

Widocznym elementem w *Apokalipsie Eliasza* jest opis chaosu, czyli tzw. *Chaosbeschreibung* (termin stworzony przez Jana Assmanna¹⁵) powstały na

¹⁴ Tamże 30, 5 - 32, 7, Steindorff, s. 84-86.

¹⁵ Por. J. Assmann, *Königsdogma und Heilserwartung: Politische und kultische Chaosbeschrei-*

gruncie ideologii władzy w starożytnym Egipcie oraz widoczny dzięki formom literackim, wykorzystywanym przez skrybów do gloryfikacji i definiowania akcesji władców. Ze względu na wzrastające kontrowersje, związane z władzą w okresie hellenistycznym, skrybowie z różnych (często pozostających ze sobą w konflikcie) świątyn zaczęli nostalgicznie odwoływać się do paradygmatów prawdziwej władzy z zamierzchłych legendarnych czasów i optymistycznie zwracać się do przyszłości z prośbą o faraona „mesjasza”. I jedna i druga perspektywa rzucała mroczne światło na czasy im współczesne, czasy bezprawnego panowania lub jego braku. Skrybowie zaczęli opisywać ten okres chaosu nomenklaturą i motywami tradycyjnie wykorzystywanymi do charakterystyki okresu *interregnum*, co dziś określamy terminem: *Chaosbeschreibung*¹⁶. Elementy składowe, motywy, „opisu chaosu” uczeni podzielili na cztery grupy: 1. *Chaos in Society*, 2. *Chaos in Earth*, 3. *Collapse of Borders*, 4. *Chaos in the Heavens*. Poszczególne punkty zawierają dodatkowo podgrupy, wiążące się merytorycznie z przypisywaną im daną tragedią (chaosem)¹⁷. Dlatego odrodzenie się w *Apokalipsie Eliasza* wielu antycznych motywów profetycznych potwierdza ważną historyczną tezę, że taki proces komponowania danych tekstów przez okres panowania rzymskiego w Egipcie znajdowano w tekstach antycznych i legendach. Był on świadomie wplatany w pisma i nieustannie aktualizowany.

Użycie *Chaosbeschreibung* w *Apokalipsie Eliasza* jest i implicytne i eksplicytne. Fakt, że te przerażające czyny wynikają bezpośrednio z braku ciągłości, czy sukcesji na tronie Egiptu, implikuje kontynuację ideologii egipskiego panowania w opisie nieszczęść w *Apokalipsie Eliasza*. Szczegóły dotyczące losu kobiet i macierzyństwa w tych czasach przywołuje natomiast podstawowy motyw *Chaos in Society* w *Chaosbeschreibung*, chociaż należy przyznać, że *passus* odnoszący się do lamentu matek i radości dziewic czy bezpłodnych kobiet rodzi podobieństwo do ówczesnej literatury żydowskiej odnoszącej się do eschatologii.

Eksplicytne wykorzystanie *Chaosbeschreibung* ukazuje się w wyobrażeniu Nilu, suszy i głodu, w opuszczaniu miast (Aleksandria) i w obracaniu ich w pył, czy w motywach samobójczych: te obrazy były powszechne w kulturze Egiptu. One ukonstytuowały pierwotne symbole w ramach kultury literackiej Egiptu dla ukazania społecznego i kosmicznego rozpadu i załamania. Były tymi symbolami, do których przyzwyczajona była głównie niepiśmienna kultura egipska; w swej recepcji i rozumieniu wyroczni oraz w związanej z tym propagandzie. W okresie grecko-rzymskim tradycyjna wymowa *Chaosbeschreibung* funkcjonowała w celu umiejscowienia danego materiału w życiu,

---

bung in ägyptischen Texten, w: *Apocalypticism in the Mediterranean World and the Near East*, ed. D. Hellholm, Tübingen 1983, 345-377.

¹⁶ Frankfurter, *Elijah in Upper Egypt*, s. 161.

¹⁷ Por. tamże, s. 183.

uczuciach i symbolicznym świecie Egipcjan¹⁸.

W jakim zatem stopniu nasz tytułowy utwór Λόγος Τέλειος/*Asclepius*¹⁹ zbliżony jest do ksiąg objawionych, zwłaszcza w części, którą nazywamy „apokalipsą”? Nazywany jest apokalipsą, jednak nie jest wymieniany pośród szerzej znanych pism literatury apokaliptycznej. Z niewyjaśnionych przyczyn wpleciony został do utworów gnostycznych biblioteki z Nag Hammadi, będąc jednocześnie pismem z zakresu hermetyzmu, najprawdopodobniej, wyższego, którego transkrypcja w systemie dwu- a nawet trójjęzycznym (język grecki, łacina, język koptyjski) przetrwała do naszych czasów. Dokładna treść oraz interpretacja apokalipsy zbliży nas do odpowiedzi na pytania, dotyczące jej znaczenia dla kultury egipskiej: Co łączy nasz utwór z apokryficzną apokalipsą, której przykładem jest przytoczona powyżej *Apokalipsa Eliasza*: treść czy tylko forma wypowiedzi? Czy kultura Egiptu, postrzegana jako symbol zła i niewoli pośród przodków chrześcijan, znajdzie potwierdzenie takiego stanowiska w apokalipsie Hermesa Trismegistosa – proroka?

Apokaliptyczny tekst hermetyczny, zakorzeniony głęboko we wspomnianej już tradycji *Chaosbeschreibung*, zaczyna się następującymi słowami:

NHC VI 8: 70, 3 - 70, 10

Asclepius Latinus 24

70 [Ο]	
3 Η Ε[ΚΕ ΝΑ]ΤΣΟΟΥΝ Ω [ΑΣ]ΚΛΗ	„An ignoras, o Asclepi,
4 ΠΙΕ ΞΕ Κ[Η]ΜΕ ΕΣΨΟΟΠ ΝΖΙ	quod Aegyptus
5 ΚΩΝ ΝΤ[Π]Ε· ΝΖΟΥ ΔΕ ΠΜΑ	imago sit caeli, aut, quod est verius
6 ΝΨΩΠΕ ΝΤΠΕ ΤΕ ΜΝ ΝΕΝΕΡ	translatio aut descensio omnium
7 ΓΙΑ ΤΗΡΟΥ ΕΤ'ΖΝ ΤΠΕ· ΕΨΞΕ	quae gubernantur atque exercentur in caelo?
8 ΕΨΩΕ ΕΤΡΕΝΞΩ ΝΤΜΕ· ΠΝ	Et si dicendum est verius,
9 ΚΑΖ ΕΨΟΟΠ' ΝΡΠΕ ΜΚΟC	terra nostra mundi
10 ΜΟC·	totius est templum ²⁰

„(3) Czy nie wiesz, Asklepiuszu, (4) że Egipt jest obrazem (5) nieba, co więcej (6), jest siedzibą nieba wraz ze (7) wszystkimi mocami, które są w niebie;

¹⁸ Por. tamże, s. 210.

¹⁹ Por. Λόγος Τέλειος/*Asclepius*, ed. D.M. Parrott, NHC VI 70, 3 - 76, 1 / *Asclepius* 24-27, NHS 11, Leiden 1979, 418-439.

²⁰ NHS 11, 418 (wraz z wersją łacińską). Tekst i układ zapisu wszystkich fragmentów utworu według lekcji koptyjskiej i łacińskiej zgodnie z: J.P. Mahé, *Le Fragment du Discours parfait et les Définitions Hermetiques Arméniennes*, Québec 1978-1982, 169-195.

jeśli (8) odpowiednim jest, żebyśmy mówili prawdę: nasza (9) ziemia jest świątynią świata²¹.

Początkowe wersy utworu (NHC VI 8: 70, 3-10) przedstawiają niewątpliwie piękno egipskiego kraju, dając pozytywny wizerunek Egiptu. Egipt ukazywany jest jako obraz nieba (70, 4-5 $\overline{\text{N}\overline{\text{ZIK}\overline{\text{WON}}}\ \overline{\text{N}\overline{\text{T}}}\overline{[\text{P}]}\overline{\text{E}}}$ / *imago caeli*) i jednocześnie jako jego siedziba (70, 5-7 $\overline{\text{PMA}}\ \overline{\text{N}\overline{\text{W}}}\overline{\text{WTE}}\ \overline{\text{N}\overline{\text{TTE}}}\ \overline{\text{TE}}\ \overline{\text{MN}}\ \overline{\text{NENEPFIA}}\ \overline{\text{THPOY}}\ \overline{\text{ET}}\ \overline{\text{'ZN}}\ \overline{\text{TTE}}$ / *translatio aut descensio omnium quae gubernantur atque exercentur in caelo*). Już we wstępnych wersach spotykamy się z typowym dla apokaliptyki symbolizmem, odniesieniem do rzeczywistości, czym jest „obraz nieba”, „siedziba nieba”. Przedstawienie bowiem Egiptu jako odzwierciedlenia sfery niebieskiej, może być związane ze świątynnym rytuałem, który miał nawiązywać do różnych przekształceń (70, 6-7 $\overline{\text{NENEPFIA}}$ / *translatio aut descensio*) zachodzących w niebie, a ziemskie skutki niebiańskich przyczyn miały zależeć od powodzenia danych rytuałów. W tym sensie zatem niebo i wszystkie zmiany w nim zachodzące, rzeczywiście mogły „zstępować” na ziemię, dzięki czemu Egipt stawał się „świątynią (całego) świata” (70, 9-10 $\overline{\text{NPTTE}}\ \overline{\text{MKOCMOC}}$ / *terra nostra mundi totius est templum*), ponieważ właśnie tam mieszkali wszyscy bogowie. Można dodać, że właśnie dzięki mnogości bóstw istniejących na ziemi egipskiej, była ona postrzegana jako kraj piękny i jedyny w swoim rodzaju, występując tutaj, *mutatis mutandis*, jako gloryfikacja wielobóstwa (pogaństwa). Jednak kraj nad Nilem nie będzie długo miejscem idyllicznym. Ogarnie go chaos, którego obraz przedstawia autor przepowiedni w wersach NHC VI, 8: 70, 10-73, 22:

NHC VI 8: 70, 10 - 73, 22

Asclepius Latinus 24-26

70 [O]

10	$\overline{\text{EWWE}}\ \overline{\text{DE}}\ \overline{\text{EPK}}\ \overline{\text{ETMP}}$	Et tamen, quoniam praescire cuncta prudentes decet,
11	$\overline{\text{ATCOOYN}}\ \overline{\text{XE}}\ \overline{\text{OYN}}\ \overline{\text{OYOEIW}}$	istud vos ignorare fas non est: futurum
12	$\overline{\text{NAWOTE}}\ \overline{\text{N}2\overline{\text{PAI}}}\ \overline{\text{N}2\overline{\text{HT}4}}\ \overline{\text{CENA}}$	tempus est quo
13	$\overline{\text{OYWN}2}\ \overline{\text{EBOL}}\ \overline{\text{N}6\overline{\text{I}}}\ \overline{\text{NPMNKHME}}$	adpareat Aegyptios
14	$\overline{\text{EAYZICE}}\ \overline{\text{ETMNTNOYTE}}\ \overline{\text{E}}$	incassum pia mente divinitatem
15	$\overline{\text{PXINXH}}$ $\overline{\text{AYW}}\ \overline{\text{TOYTPPAGMATIA}}$	sedula religione servasse et omnis eorum sancta veneratio
16	$\overline{\text{THPC}}\ \overline{\text{ZN}}\ \overline{\text{TOYMNT}}\ \overline{\text{'NOYTE}}\ \overline{\text{CNA}}$	
17	$\overline{\text{WOTE}}\ \overline{\text{ECWHC}}$ $\overline{\text{TMNTNOYTE}}$	in iritum casura frustrabitur. E terris,

²¹ Własny przekład autorki artykułu.

3	ΕΥ[ΟΥ]ΑΑ[Β] ΑΥΩ ΕΩ[Χ] ΖΕΝΩΝΕ	lapidibus incisa,
4	ΝΕ ΝΕΚ'ΩΔΑΧΕ ΕΤ[Ε] ΝΩΑΠΗΡΕ	tua pia facta narrantibus,
5	ΑΥΩ ΠΒΑΡΒΑΡΟC ΝΑCΩΤΠ'	et inhabitabit
6	ΝΖΟΥΟ ΕΡΟΚ'· ΝΤΟΚ' Ω [Π]ΡΜΝ	
7	ΚΗΜΕ ΖΝ ΤΕΧΜΝΤΝΟΥΤΕ Η ΟΥ	Aegyptum
8	CΚΥΘΗC Η'Ν'ΖΝΤΟΥ' Η CΕ Ν	Scythes aut Indus aut
9	ΤΕΙΜΙΝΕ· ΟΥ ΔΕ ΠΕΤΔΩ ΜΜΟC	aliquis talis id est vicina barbaria.
10	ΕΠΡΜΝΚΗΜΕ· CΕΝΑΚΩ ΓΑΡ Ν	
11	CΩΟΥ ΝΚΗΜΕ ΑΝ· ΠCΟΠ' ΓΑΡ Ν	
12	ΤΑΝΝΟΥΤΕ ΚΩ ΝCΩΟΥ ΜΠΚΑΖ	Divinitas enim
13	ΝΚΗΜΕ ΑΥΩ ΑΥΠΩΤ' ΕΖΡΑΪ Ε	repetit caelum,
14	ΤΠΕ· ΤΟΤΕ ΝΡΜΝΚΗΜΕ ΤΗΡΟΥ	deserti homines toti
15	ΝΑΜΟΥ· ΑΥΩ ΚΗΜΕ ΝΑΩΩΠΕ	morientur atque ita Aegyptus,
16	ΕCΩΗΡC ΝΝΝΟΥΤΕ ΜΝ ΝΡΜΝ	deo et homine viduata,
17	ΚΗΜΕ· ΝΤΟΚ' ΔΕ Ω ΠΙ'Ε'ΡΟ ΟΥΝ	deseretur. Te vero appello, sanctissimum flumen,
18	ΟΥΖΟΥ ΝΑΩΩΠΕ ΝΓ'ΖΕΤΕ	tibique futura praedico : torrenti
19	ΝCΝΟΥ ΝΖΟΥΟ ΕΠΜΟΥ· ΑΥΩ	sanguine plenus
20	ΝCΩΜΑ ΕΤ'ΜΟΥΤ' CΕΝΑΩΩ	
21	ΠΕ ΕΥΧΟCΕ ΝΖΟΥΟ ΑΝΤΗΝΕ·	adusque ripas erumpes undaeque divinae non solum polluentur sanguine, sed totae rumpentur
22	ΑΥΩ CΕΝΑΡΙΜΕ ΑΝ ΜΠΕΤ'ΜΟ	et vivis multo maior numerus erit
23	ΟΥΤ'ΝΘΕ ΜΠΕΤΟΝΖ· CΕΝΑ	sepulorum; superstes vero qui foret,
24	ΜΕΕΥΕ ΜΕΝ ΕΡΟC ΧΕ ΟΥΡΜΝ	lingua sola
25	ΚΗΜΕ ΠΕ ΕΤΒΕ ΤΕCΑCΠΕ Μ	cognoscetur Aegyptius,

26	ΠΜΕΖCΟΠ' CΝΑΥ. ω ΔCΚΛΗΠΙΕ		actibus vero videbitur
27	ΔΖΡΟΚ' ΕΚΡΙΜΕ· ϣΝΑΟΥΩΝΖ		alienus. -25- Quid fles,
28	ΕΒΟΛ ΖΩC ΑΛΛΟΦΥΛΟC ΚΑΤΑ		o Asclepi?
29	ΝΕϢΖΒΗΟΥΕ· ΚΗΜΕ ΝΘΕΙΟΝ		Et his amplius multoque deterius ipsa Aegyptus
30	ϣΝΑΩΕΠ' ΖΕΝΠΕΘΟΥ ΕΝΕΔΥ		suadebitur inbueturque peioribus malis
31	ΕΝΑΪ· ΚΗΜΕ ΜΜΑΕΙΝΟΥΤΕ·		quae sancta quondam, divinitatis amantissima
32	ΑΥΩ ΠΜΑ ΝΩΩΠΕ ΝΝΝΟΥΤΕ		deorum in terras suae religionis merito sola deductio,
33	ΜΜΑ Ν† CΒΩ ΝΤΜΝΤ'ΝΟΥΤΕ		sanctitatis et pietatis magistra,
34	ϣΝΑΩΩΠΕ ΝΖΙΚΩΝ ΝΤΜΝΤ'		maxime <in> crudelitatis exemplum erit.
35	ΔCΕΒΗC· ΑΥΩ ΜΦΟΥ ΕΤΜ		Et tunc, taedio hominum,
36	ΜΕΥ CΕΝΑΡΘΑΥΜΑ ΔΝ ΜΠΚΟCΜΟC		non admirandus videbitur mundus

72 [OB]

1	[+5] ΜΝ ΤΜ[ΝΤ'Α]Τ'ΝΟΥ[ΤΕ].	
2	ΟΥ[ΤΕ C]ΕΝΑΟΥΑΩΤϢ[±5]	nec adorandus.
3	ΔΝ[+5]Ε ΕΝΧΩ ΜΜ[OC ϫ]Ε ΝΑ	Hoc totum bonum,
4	ΝΟΥϢ ΝΕ[C]ΩϢ ΔΝ· ΟΥΤ[Ε] Μ	quo melius nec fuit nec
5	ΠΕϢΩ[ΠΕ] ΝΟΥΑ ΝΟΥΩΤ' ΟΥ	est nec erit
6	ΤΕ ΝΘΕΩ[P]ΙΑ· ΑΛΛΑ ϢΡΚΙΝΔΥ	quod viderit possit, periclitabitur,
7	ΝΕ[Υ]Ε ΕΤΡΕϢΩΠΕ ΝΒΑΡΟC	eritque grave
8	ΝΝΡΩΜΕ ΤΗΡΟΥ· ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ	hominibus ac, per hoc,

9	<p> CENAKATAΦRONI M̄MOY· ΠΚΟ </p>	<p> contemnetur; nec diligitur totus </p>
10	<p> CMOC ETNECΩY N̄TE ΠNOY </p>	<p> hic mundus, Dei </p>
11	<p> TE· ΦΩB EMN̄ PET' T̄NTΩN </p>	<p> opus inimitabile, </p>
12	<p> EPOT· TENEPΓEIA ETE OȲN̄ </p>	<p> gloriosa </p>
13	<p> TAC M̄MAY N̄TARETH· ΘEΩPIA </p>	<p> constructio, bonum </p>
14	<p> ETZ̄N̄ ZAZ N̄CMOT'· TXPHTIA </p>	<p> multiformi imaginum varietate compositum, machina voluntatis dei in suo opere </p>
15	<p> EMACP̄ΦΘONI· PET' MEZ </p>	<p> absque invidia suffragantis, in unum omnium quae venerari, laudari, amari denique a videntibus possunt, </p>
16	<p> N̄ΘEΩPIA NIM· CENACE T̄T̄' </p>	<p> multiformis adunata congestio. Nam et tenebrae praeponentur </p>
17	<p> ΠKAKE N̄ZOYO EΠOYOEIN· </p>	<p> lumini </p>
18	<p> AYΩ CENACE T̄T̄' ΠMOY E </p>	<p> et mors </p>
19	<p> ΠΩN̄Z· M̄N̄ ΛAY NAEIΩPM̄ </p>	<p> vita utilior iudicabitur; nemo suspiciet </p>
20	<p> EZPAI ETPE· ΠPM̄NNOYTE ΔE </p>	<p> caelum; religiosus </p>
21	<p> CENAOPT̄C ZWC PEYLOBE· ΠA </p>	<p> pro insano, in- </p>
22	<p> CEVHC ΔE N̄POME CENATA </p>	<p> religiosus putabitur </p>
23	<p> EIOY ZWC CAYE· ΠCANP̄ ZOYE </p>	<p> prudens, furiosus </p>
24	<p> CENAOPT̄C ZWC XΩPE· AYΩ </p>	<p> fortis, </p>
25	<p> CENAKOΛAZE M̄ΠAΓAΘOC N̄ </p>	<p> pro bono </p>
26	<p> POME ZWC POME EYZOY· </p>	<p> habebitur pessimus. </p>
27	<p> ETBE TΨYXH ΔE M̄N̄ N̄ZBYE </p>	<p> Anima enim et omnia </p>
28	<p> NTΨYXH M̄N̄ NA TMNT' ATMOY </p>	<p> circum eam quibus aut immortalis nata est aut immortalitatem se consecu- turam esse praesumit, </p>
29	<p> M̄N̄ ΠKECEETE N̄TAEIXOY </p>	<p> secundum quod vobis exposui, </p>

30	ΕΡΩΤΝ̄ Ω ΤΑΤ' ΜΝ̄ ΔΣΚΛΗΠΙΕ	
31	ΜΝ̄ ΑΜΜΩΝ·	
	ΟΥ ΜΟΝΟΝ ΣΕ	non solum
32	ΝΑΜΕΕΥΕ ΕΡΟΨ ΞΕ ΟΥΣΩ	risui
33	ΒΕ ΠΕ· ΑΛΛΑ ΣΕΝΑΡ̄ ΠΚΕΣΤΑ	sed etiam putabitur
34	‘ΤΑ’ΛΑ ΜΜΟΟΥ· ΑΛΛΑ ΕΡΙΠΙΣΤΕΥ	vanitas. Sed mihi
35	Ε ΝΑΪ ΞΕ ΝΑΪ ΝΤΕΪΜΙΝΕ ΣΕ ΝΑ	credite:
36	ΣΙΝΔΥΝΕΥΕ ΖΜ ΠΖΑΕ Ν̄ΣΙΝΔΥ	et capitale periculum
37	ΝΟC Ν̄ΤΟΥΨΥΧΗ·	constituetur
	ΑΥΩ ΣΕ	in eum qui se mentis religioni dederit.
		Nova constituentur
38	ΝΑCΜΝ̄ ΟΥΝΟΜΟC Ν̄ΒΡΡΕ	iura, lex nova ;
	73 [ΟΓ]	nihil sanctum, nihil religiosum
1	[ ]	
2	[ ]ΑΝ	nec caelo nec caelestibus dignum
3	[±12 ΑΥΩ C]ΕΝΑ	audietur aut mente credetur. Fit
4	[ΜΟΟ]Ψ[Ε ΕΒΟΛ Ν̄ΣΙ Ν̄ΔΑΙΜ]ΩΝ	deorum ab hominibus dolenda
5	Ν̄ΑΓΑΘ[ΟC]Ν̄Α[ΓΓΕ]ΛΟ[C ΔΕ Μ]ΠΟ	secessio; soli nocentes
6	ΝΗΡΟC [C]ΕΝΑΨΩΞΠ' Ο[Υ]	angeli remanebunt
	ΑΕΤΟΜ	
7	Ν̄ΝΡΩΜΕ ΕΥΨΟΟΠ' Ν̄ΜΜΑΥ	qui, humanitate commixti,
8	ΕΥCΩΚ ΖΗΤΟΥ ΑΖΟΥΝ ΑΜΠΕΤ'	ad omnia audaciae mala
9	ΖΟΟΥ ΖΝ̄ ΟΥΤΟΛΜΗΡΙΑ·	miseros manu iniecta compellent:
	ΑΥΩ ΑΖΟΥΝ	
10	ΑΝΜΜΤ' ΑΤΝΟΥΤΕ ΜΝ̄	
	ΖΕΝΠΟΛΕ	in bella,
11	ΜΟC ΜΝ̄ ΖΕΝΤΩΡΠ'	in rapinas, in fraudes
	ΕΥ† CΒΩ ΝΑΥ	et in omnia quae sunt animarum
12	ΕΖΜΠΑ[P]ΑΦΥCΙC· ΖΝ̄ Ν̄ΖΟΟΥ Ε	naturae contraria. Tunc
13	ΤΜΜΑΥ ΠΚΑΖ ΝΑCΜΝΤΨ ΑΝ·	nec terra constabit

14	ΑΥΩ CENΑΠΛΕΑ ΑΝ Ζ̄Ν̄ ΘΑΛΛΑCCA	nec navigabitur mare nec caelum astrorum cursibus
15	ΟΥΤΕ CENΑCΟΥΩΝ Ν̄CΙΟΥ ΑΝ	nec siderum cursus constabit
16	ΕΤ' Ζ̄Ν̄ ΠΤΕ· CMH NIM ΕΤΟΥΑΑΒ	in caelo; omnis vox
17	Ν̄ΤΕ ΠΛΟΓΟC Μ̄ΠΝΟΥΤΕ CENΑ	divina necessaria
18	ΚΑΡΩΟΥ ΕΡΟϘ·	taciturnitate mutescet fructus terrae conrumpentur nec fecunda tellus erit
	ΠΑΗΡ ΔΕ ΝΑΩΩ	et aër ipse maesto torpore
19	ΝΕ·ΤΑΪ ΤΕ {ΤΕ} ΤΜΝΤ' Ζ̄ΛΛΟ Μ̄ΠΚΟ	languescet. (26) Haec et talis senectus veniet
20	CMOC· ΤΜΝΤ' ΑΤΝΟΥΤΕ Μ̄Ν	mundi: inreligio,
21	ΤΜΝΤ' ΑΤΕΟΟΥ· ΑΥΩ ΤΜΝΤ' ΑΤ'	inordinatio,
22	ΛΟΓΟC ΝΝΩΑΞΕ ΕΤΝΑΝΟΥΟΥ·	inrationabilitas bonorum omnium ²² .

„70(10) I odpowiednim jest, żebyś ty (11) był świadomy, iż czas (12) nadzieje, gdy (13) będzie się wydawać, że Egipcjanie, (14) służyli boskości (15) na próżno i cała ich działalność (16) związana z religią (17) zostanie wzgardzona. Boskość (18) bowiem cała odejdzie z Egiptu (19) i odleci w kierunku nieba, a Egipt (20) owdowieje; zostanie opuszczony przez (21) bogów; bowiem obcy (22) przyjdą do Egiptu i zapanują (23) nad nim. Co więcej, (24) Egipcjanie będą powstrzymywani przed (25) składaniem czci (26) bogu. Ponadto poniosą (27) okrutne kary; zwłaszcza gdy ktoś spośród nich (28) zostanie przyłapany składając cześć (29) miłującemu bogu. (30) W owym dniu ten kraj, (31) który jest najpobożniejszy pośród (32) wszystkich krajów, stanie się (33) bezbożny. Już dłużej nie będzie pełen (34) świątyń ale pełen grobów. (35) Ani nie będzie tym, który jest pełen bogów (36) ale jakichś zwłok. O Egipcie, (37) Egipcie! I < twoje bóstwa > będą niczym (38) baśnie, podobnie jak twoje kultury: 71 (1) Nie będzie się wierzyło (w?) (2) czyny cudotwórcze i słowa (3) święte, i także w kamienie, które są (4) twoimi słowami cudotwórczymi (5), a barbarzyńca będzie doskonalszy (6) niż ty, o Egipcjaninie, (7) przez swoją pobożność: czy to (8) Scyt, czy to Hindusi, czy inni (9) tego rodzaju. Dlaczego zatem mówię (10), o Egipcjaninie? Ponieważ oni (Egipcjanie) (11) również opuszczą Egipt. Raz bowiem, (12) bogowie opuścili ziemię (13) egipską i poszli do (14) nieba; wtedy wszyscy Egipcjanie (15) umrą i Egipt będzie (16) opuszczony przez bogów i (17) Egipcjan. I ty, święta rzeko, (18) nadzieje taki dzień, kiedy spłyniesz (19) krwią raczej niż wodą. I (20) ciała

²² NHS 11, 418-430 (wraz z wersją łacińską)

zmarłych będą (21) unosiły się ponad brzegami. (22) I nie będzie oplakiwani umarli (23) tak, jak żyjący. (24) Egipcjanina pozna się jedynie (25) po jego mowie, (26) za drugim razem. – o Asklepiuszu, (27) dlaczego płaczesz? On (Egipcjanin) będzie jako (28) nieznamy według (29) swoich czynów. Boski Egipt (30) znoś będzie cierpienia większe niż (31) teraz. Egipt, miłujący bogów; (32) i siedziba bogów, (33) i szkoła boskości (34) będzie obrazem (35) bezbożności; i w tym dniu (36) świat nie będzie podziwiany. **72** (1) i bezbożność, (2) ani nie będzie się czciło... (3) ...o czym się mówi, że jest [nie jest] (4) dobre, jest też piękne. Przeszło być i (5) czymś pojedynczym i (6) wizją, ale ryzykuje tym, że (7) stanie się ciężarem (8) wszystkich ludzi. Dlatego (9) zostanie wzgardzony; (10) piękny świat boga, (11) dzieło, które nie ma sobie równych (12) moc, która jest pełna (13) cnoty; wizja, (14) która posiada wiele form; choregia, (15) która nie zazdrości, która jest pełna (16) każdej wizji. Będzie preferowana [dosł. wybierana] (17) ciemność raczej niż światłość; (18) i będzie wybierana raczej śmierć niż (19) życie. Nikt nie spojrzy (20) w niebo; natomiast człowiek pobożny (21) będzie postrzegany jako szaleniec; (22) bezbożnik zaś (23) czczony będzie jako mędrzec; tchórz (24) uważany będzie za człowieka dzielnego; i (25) człowiek dobry oskarżany będzie (26) jak przestępca. (27) Jeśli chodzi o duszę i rzeczy (28) związane z duszą jak i z nieśmiertelnością (29) oraz sprawy pozostałe, o których wam (30) powiedziałem, o Tacie, Asklepiuszu (31) i Ammonie; nie tylko one (32) będą wydawały się śmieszne, (33) ale będą uważane za zbytek; (34) lecz uwierzcie mi, (35) że (ludzie) tego rodzaju (36) będą zagrożeni największym niebezpieczeństwem (37) pod względem ich duszy. I (38) nowe prawo zostanie sporządzone. **73** (1) [...] (2) [...] (3) [...] i (4) odejdą dobrzy bogowie; (5) natomiast anioły (6) złe pozostaną (7) z ludźmi, mieszkając z nimi (8), doprowadzając ich do złych czynów (9) zuchwale; i do (10) bezbożności, i wojen, i (11) do rozbojów, ucząc ich (12) tego, co jest sprzeczne z naturą. W owych dniach (13) ziemia nie będzie stabilna; (14) i nie będzie się pływało po morzu (15), ani nie będzie się rozpoznawało gwiazd (16) na niebie; każdy głos święty (17) słowa Bożego (18) zostanie wyciszony, a powietrze (19) będzie zanieczyszczone. Taka jest starość (20) świata: bezbożność i (21) hańba, i (22) lekceważenie słów zacnych²³.

Powyższy fragment wydaje się mieć charakter eschatologiczny. Zdarzenia w nim przedstawione mają dopiero nastąpić w odległej przyszłości (70, 11-12 **ΟΥΝ ΟΥΘΕΙΩ ΝΑΩΩΠΕ...** / *futurum tempus est*) i noszą znamiona zagłady Egiptu. Egipt zostanie pozbawiony boskości (70, 17-18 **ΤΜΝΤΝΟΥΤΕ ΓΑΡ ΤΗΡΣ ΝΑΛΟ ΖΝ ΚΗΜΕ** / *e terris, enim..., linqueturque Aegyptus terraque, ...*), będzie wdową bez swych bóstw. Stanie się to za sprawą „obcych”, którzy przybędą do Egiptu i obejmą nad nim władzę. Nowi władcy nie pozwolą na składanie czci dawnym bóstwom Egiptu. A Egipt, niegdyś najpobożniejszy,

²³ Przekład własny autorki artykułu

stanie się w owych dniach „zagłady” krajem bezbożnym (70, 31-33 $\bar{\nu}\chi\omega\text{-}\bar{\rho}\alpha\ \bar{\tau}\eta\bar{\rho}\omega\gamma\ \bar{\kappa}\nu\alpha\omega\omega\pi\epsilon\ \epsilon\sigma\epsilon\ \bar{\nu}\alpha\sigma\epsilon\bar{\nu}\eta\bar{\kappa}$ / brak ekwiwalentu łacińskiego). Czy można zatem mówić tutaj o monoteizmie, jako wizji świata, która spowodowała chaos w Egipcie? Egipt był niegdyś najpobożniejszy, czyli, zgodnie z pierwszymi wersetami apokalipsy, w czasach, gdy był „świątynią nieba”, miejscem wielu bóstw, którzy w następstwie przybycia do Egiptu „obcego ludu” zanikają, dosłownie „udają się w kierunku nieba” (70, 17-19 $\bar{\tau}\bar{\mu}\bar{\nu}\bar{\tau}\bar{\nu}\bar{\omega}\bar{\upsilon}\bar{\tau}\epsilon\ \dots\ \bar{\tau}\eta\bar{\rho}\bar{\varsigma}\ \dots\ \bar{\nu}\bar{\kappa}\bar{\pi}\bar{\omega}\bar{\tau}$ / $\epsilon\bar{\zeta}\bar{\rho}\alpha\bar{\iota}\ \epsilon\bar{\tau}\bar{\pi}\epsilon$ / *...et ad caelum recur-sura diuinitas*), w kierunku którego już nikt nie będzie spoglądał. W wyniku pojawienia się obcej ludności, z nową religią, następuje prześladowanie Egipcjan (70, 23-29 $\bar{\nu}\bar{\rho}\bar{\mu}\bar{\nu}\bar{\kappa}\bar{\eta}\bar{\mu}\epsilon\ \bar{\kappa}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\alpha}\bar{\rho}\bar{\kappa}\bar{\omega}\bar{\lambda}\bar{\upsilon}\bar{\epsilon}\bar{\mu}\bar{\mu}\bar{\omega}\bar{\omega}\bar{\upsilon}\bar{\gamma}\ \epsilon\bar{\tau}\bar{\rho}\bar{\epsilon}\bar{\upsilon}\bar{\omega}\bar{\mu}\bar{\omega}\bar{\epsilon}\ \bar{\mu}\bar{\pi}\bar{\nu}\bar{\omega}\bar{\upsilon}\bar{\tau}\epsilon\ \bar{\nu}\bar{\zeta}\bar{\omega}\bar{\gamma}\bar{\omega}\ \bar{\delta}\bar{\epsilon}\ \bar{\kappa}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\alpha}\omega\omega\pi\epsilon\ \bar{\zeta}\bar{\nu}\ \bar{\theta}\bar{\alpha}\bar{\eta}\ \bar{\nu}\bar{\tau}\bar{\iota}\bar{\mu}\bar{\omega}\bar{\rho}\bar{\iota}\bar{\alpha}\ \bar{\pi}\bar{\epsilon}\bar{\tau}\bar{\omega}\bar{\gamma}\ \bar{\nu}\bar{\alpha}\bar{\zeta}\bar{\epsilon}\ \bar{\delta}\bar{\epsilon}\ \bar{\epsilon}\bar{\rho}\bar{\omega}\bar{\chi}\ \bar{\nu}\bar{\zeta}\bar{\eta}\bar{\tau}\bar{\omega}\bar{\gamma}\ \epsilon\bar{\chi}\bar{\omega}\bar{\mu}\bar{\omega}\bar{\epsilon}\ \epsilon\bar{\chi}\bar{\rho}\bar{\kappa}\bar{\epsilon}\bar{\beta}\bar{\epsilon}\bar{\varsigma}\bar{\theta}\bar{\alpha}\bar{\iota}\ \bar{\mu}\bar{\pi}\bar{\nu}\bar{\omega}\bar{\upsilon}\bar{\tau}\epsilon$ / *non solum neglectus religionum, sed quod est durius, quasi de legibus a religio-ne, pietate cultuque divino statuatur praescripta poena prohibitio*). Egipt staje się miejscem niewoli, przyjmując znamiona biblijnego znaczenia Egiptu, jako ziemi uciemnienia ludności. W tym czasie kraj nad Nilem nie będzie szczylił się świątyniami, ale wypełni się grobami i martwymi ciałami, które to stwierdzenie interpretowane dosłownie może budzić zdziwienie, bowiem Egipt zawsze był pełen grobowców.

Egipt stanie się w czasie chaosu tworem tak dalece niedoskonałym, że nawet barbarzyńca uważany będzie za lepszego i bardziej pobożnego niż mieszkaniec Egiptu (71, 5-9 $\lambda\gamma\omega\ \bar{\pi}\bar{\beta}\bar{\alpha}\bar{\rho}\bar{\beta}\bar{\alpha}\bar{\rho}\bar{\varsigma}\ \bar{\nu}\bar{\alpha}\bar{\kappa}\bar{\omega}\bar{\tau}\bar{\pi}\bar{\nu}\bar{\zeta}\bar{\omega}\bar{\gamma}\bar{\omega}\ \bar{\epsilon}\bar{\rho}\bar{\omega}\bar{\kappa}$ / $\bar{\nu}\bar{\tau}\bar{\omega}\bar{\kappa}$ / ω [$\bar{\pi}$] $\bar{\rho}\bar{\mu}\bar{\nu}\bar{\kappa}\bar{\eta}\bar{\mu}\epsilon\ \bar{\zeta}\bar{\nu}\ \bar{\tau}\bar{\epsilon}\bar{\chi}\bar{\mu}\bar{\nu}\bar{\tau}\bar{\nu}\bar{\omega}\bar{\upsilon}\bar{\tau}\epsilon\ \bar{\eta}\ \bar{\omega}\bar{\upsilon}\bar{\kappa}\bar{\gamma}\bar{\theta}\bar{\eta}\bar{\varsigma}\ \bar{\eta}\bar{\nu}\bar{\nu}\bar{\zeta}\bar{\nu}\bar{\tau}\bar{\omega}\bar{\gamma}$ / $\bar{\eta}\ \bar{\delta}\bar{\epsilon}\ \bar{\nu}\bar{\tau}\bar{\epsilon}\bar{\iota}\bar{\mu}\bar{\iota}\bar{\nu}\bar{\epsilon}$ / *Aegyptus Scythes aut Indus aut aliquis talis, id est vicina barbaria*), kraju uchodzącego za najpobożniejszy pośród innych państw, Egiptu miłującego bogów (71, 31 $\bar{\kappa}\bar{\eta}\bar{\mu}\epsilon\ \bar{\mu}\bar{\mu}\bar{\alpha}\bar{\epsilon}\bar{\iota}\bar{\nu}\bar{\omega}\bar{\upsilon}\bar{\tau}\epsilon$ / *Aegyptus... diuinitatis amantissima*), siedzibę bogów (71, 32 $\bar{\pi}\bar{\mu}\bar{\alpha}\ \bar{\nu}\bar{\omega}\bar{\omega}\bar{\pi}\epsilon\ \bar{\nu}\bar{\nu}\bar{\nu}\bar{\omega}\bar{\upsilon}\bar{\tau}\epsilon$ / *deorum in terras suae religionis merito sola deductio*), szkołę boskości (71, 33 $\bar{\mu}\bar{\mu}\bar{\alpha}\ \bar{\nu}\bar{\tau}$ / $\bar{\kappa}\bar{\beta}\bar{\omega}\ \bar{\nu}\bar{\tau}\bar{\mu}\bar{\nu}\bar{\tau}\bar{\nu}\bar{\omega}\bar{\upsilon}\bar{\tau}\epsilon$ / *sanctatis et pietatis magistra*), czyli kraju wyraźnie pozytywnego, upadającego jednak pod ciężarem obcej tyranii. Mówienie o barbarzyńcy (Scyt, Hindus) ma znaczenie symboliczne i może być interpretowane jako wskazanie na kraje poza Egiptem, w których występuje politeizm, w przeciwieństwie do opanowanego przez „obcych” Egiptu, nie posiadającego już tyłu, bądź takich, bogów co kiedyś.

Ponadto wszystkie dotychczasowe normy, pod wpływem chaosu, zostaną odwrócone: ciemność będzie doskonalsza dla ludzi niż światłość, życie zostanie spotęgowane przez śmierć, a człowiek pobożny i dobry postrzegany będzie jako szaleniec i kryminalista (72, 16-26 $\bar{\kappa}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\alpha}\bar{\kappa}\bar{\epsilon}\bar{\tau}\bar{\pi}\bar{\nu}\bar{\zeta}\bar{\omega}\bar{\gamma}\bar{\omega}\ \bar{\epsilon}\bar{\rho}\bar{\omega}\bar{\gamma}\bar{\omega}\bar{\epsilon}\bar{\iota}\bar{\nu}$ / $\lambda\gamma\omega\ \bar{\kappa}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\alpha}\bar{\kappa}\bar{\epsilon}\bar{\tau}\bar{\pi}\bar{\nu}\bar{\zeta}\bar{\omega}\bar{\gamma}\bar{\omega}\ \bar{\epsilon}\ \bar{\pi}\bar{\omega}\bar{\nu}\bar{\zeta}\ \bar{\mu}\bar{\nu}\ \lambda\bar{\alpha}\bar{\lambda}\bar{\gamma}\ \bar{\nu}\bar{\alpha}\bar{\epsilon}\bar{\iota}\bar{\omega}\bar{\rho}\bar{\mu}\ \bar{\epsilon}\bar{\zeta}\bar{\rho}\alpha\bar{\iota}\ \bar{\epsilon}\bar{\tau}\bar{\pi}\epsilon\ \bar{\pi}\bar{\rho}\bar{\mu}\bar{\nu}\bar{\nu}\bar{\omega}\bar{\upsilon}\bar{\tau}\epsilon\ \bar{\delta}\bar{\epsilon}\ \bar{\kappa}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\alpha}\bar{\omega}\bar{\pi}\bar{\tau}\bar{\chi}\ \bar{\zeta}\bar{\omega}\bar{\varsigma}\ \bar{\rho}\bar{\epsilon}\bar{\chi}\bar{\lambda}\bar{\omega}\bar{\beta}\bar{\epsilon}\ \bar{\pi}\bar{\alpha}\bar{\kappa}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\eta}\bar{\kappa}\ \bar{\delta}\bar{\epsilon}\ \bar{\nu}\bar{\rho}\bar{\omega}\bar{\mu}\bar{\epsilon}\ \bar{\kappa}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\alpha}\bar{\tau}\bar{\alpha}\ \bar{\epsilon}\bar{\iota}\bar{\omega}\bar{\chi}\ \bar{\zeta}\bar{\omega}\bar{\varsigma}\ \bar{\kappa}\bar{\alpha}\bar{\beta}\bar{\epsilon}\ \bar{\pi}\bar{\tau}\bar{\kappa}\bar{\alpha}\bar{\nu}\bar{\rho}\ \bar{\zeta}\bar{\omega}\bar{\tau}\bar{\epsilon}\ \bar{\kappa}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\alpha}\bar{\omega}\bar{\pi}\bar{\tau}\bar{\chi}\ \bar{\zeta}\bar{\omega}\bar{\varsigma}\ \bar{\chi}\bar{\omega}\bar{\rho}\bar{\epsilon}\ \lambda\gamma\omega\ \bar{\kappa}\bar{\epsilon}\bar{\nu}\bar{\alpha}\bar{\kappa}\bar{\omega}\bar{\lambda}\bar{\alpha}\bar{\zeta}\bar{\epsilon}\ \bar{\mu}\bar{\pi}\bar{\alpha}\bar{\gamma}\bar{\alpha}\bar{\theta}\bar{\omega}\bar{\varsigma}\ \bar{\nu}\bar{\rho}\bar{\omega}\bar{\mu}\bar{\epsilon}\ \bar{\zeta}\bar{\omega}\bar{\varsigma}\ \bar{\rho}\bar{\omega}\bar{\mu}\bar{\epsilon}$

Ε4200Υ·/ *Nam et tenebrae praeponentur lumini et mors vitia utilior iudicabitur; nemo suspiciet caelum; religiosus pro insano, inreligiosus putabitur prudens, furiosus, fortis, pro bono habebitur pessimus.*). Nil, święta rzeka, spłynie krwią, a jej brzegi zapełnią się ciałami zmarłych (71, 17-21 ΝΤΟΚ' ΔΕ Ω ΠΙ'Ε'ΡΟ ΟΥΝ ΟΥ200Υ ΝΑΨΩΠΕ ΝΓ'ΖΕΪΕ ΝCΝΟ4 Ν20ΥΟ ΕΠ-ΜΟΟΥ· ΑΥΩ ΝCΩΜΑ ΕΤ'ΜΟΟΥΤ' CΕΝΑΨΩΠΕ ΕΥΧΟCΕ Ν20ΥΟ ΑΝ-ΤΗΝΕ·/ *te vero appello, sanctissimum flumen, tibi que futura praedico: torrenti sanguine plenum adusque ripas erumpes undaeque divinae non solum polluentur sanguine, sed totae rumpentur...*). Żyjący w tych dniach będzie bardziej godny pożałowania niż zmarły (71, 22-23 ΑΥΩ CΕΝΑΡΙΜΕ ΑΝ ΜΠΕΤ'ΜΟ ΟΥΤ'ΝΘΕ ΜΠΕΤΟΝ2·/ *et vivis multo maior numerus erit sepultorum*).

Ta sytuacja nazwana została w apokalipsie „starością świata” (73, 19-20 ΤΑΙ' ΤΕ {ΤΕ} ΤΜΝΤ' ΖΛΛΟ ΜΠΚΟCΜΟC·/ *haec et talis senectus ueniet mundi...*), która charakteryzuje się bezbożnością, hańbą i lekceważącym stosunkiem do boskich słów. Jest to wizja chaosu, w odpowiedzi na który bóg, pan i ojciec zniszczy świat doczesny, co pokazują kolejne wersety apokalipsy, zachowane również w języku greckim przez Laktancjusza:

NHC VI,8: 73,23-74,11

Asclepius Latinus 26

73 [ΟΓ]

23	Ἐπὰν δὴ ταῦτα γένηται, ὦ Ἀσκληπιέ, τότε ὁ κύριος καὶ πατήρ καὶ θεὸς καὶ τοῦ πρώτου καὶ ἐνὸς θεοῦ δημιουργός, ἐπιβλέψας τοῖς γενομένοις, καὶ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν, τοῦτ' ἔστιν τὸ ἀγαθόν, ἀντερείσας τῇ ἀταξίᾳ,	„Cum haec cuncta contigerint, o Asclepi, tunc ille dominus et pater, deus primipotens et unius gubernator dei, intuens in mores factaque voluntaria, voluntate sua, quae est dei benignitas, vitiis resistens et corruptelae omnium, errorem
25	καὶ ἀνακαλεσάμενος τὴν πλάνην, καὶ τὴν κακίαν ἐκκαθάρας, πῆ μὲν ὕδατι πολλῷ κατακλύσας, πῆ δὲ πυρὶ ὀξυτάτω διακαύσας, ἐνίοτε δὲ πολέμοις καὶ λοιμοῖς ἐκπιέσας,	revocans, malignitatem omnem vel inluvione diluens vel igne consumens vel morbis pestilentibus, iisque diversa loca dispersis finiens
30	καὶ ἀνακαλεσάμενος τὴν πλάνην, καὶ τὴν κακίαν ἐκκαθάρας, πῆ μὲν ὕδατι πολλῷ κατακλύσας, πῆ δὲ πυρὶ ὀξυτάτω διακαύσας, ἐνίοτε δὲ πολέμοις καὶ λοιμοῖς ἐκπιέσας,	

ἤγαγεν

74 [ὉΔ]		
1	ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον καὶ	ad antiqua faciem
2	ἀποκατέστησεν τὸν ἑαυτοῦ κόσμον ²⁴ .	mundum revocabit,
3	ο [ ]	ut et mundus ipse adorandus videatur atque mirandus et, tanti operis
4	ᾠ [±14] ΠΕϞ	effector et restitutor, deus ab homi- nibus qui tunc erunt frequentibus
5	Ν[+6]...[Ν]ΤΕ ΠΙΖΩ[Β´]	laudum praeconiis benedictionibus- que celebretur.
6	α[ΥΩ] ΠΑΙ ΠΕ ΠΧΠΟ ᾠΠΚΟC	Haec enim mundi genitura:
7	ΜΟ[C Τ]ΑΠΟΚΑΤΑCΤΑCΙC ᾠΤ	cunctarum reformatio rerum bonarum et naturae ipsius sanctissima
8	ΦΥCΙC ᾠΝΕΥCΕΒΗC ΕΤΝΑ	et religiosissima restitutio
9	ΝΟΥΟΥ ΕCΝΑΩΩΠΕ ᾠΝ ΟΥ	percoacta
10	ΠΕΡΙΟΔΟC ᾠΧΡΟΝΟC ΕΜ	temporis cursu, quae est et fuit
11	ΠΕCΧΙ ΑΡΧΗ ΕΝΕΖ´ ²⁵	sine initio sempiterna”.

„(23) Gdy to się zdarzyło, o Asklepiuszu, (24) wtedy pan i ojciec i (25) bóg i pierwszego i jedyne boga (26) twórca, popatrzysz na to, (27) co się wydarzyło, i z własnej(28) woli, która jest dobrem, (29) sprzeciwiwszy się nieporządkowi, i naprawiwszy (30) błąd, i zło (31) wytepiwszy, albo (32) w dużej ilości wody zatopiwszy, (33) albo w ogniu dotkliwym (34) spaliwszy, niekiedy (35) znowuż wojnami (36) i zarazami pognębiwszy, 74 (1) przywrócił do dawnego (porządku) i (2) swój własny świat. (3) [...] (4) [...] (5) ...dzieła.

²⁴ Lekcję koptyjską greckiego fragmentu apokalipsy zob. NHS 11, 430-432: (23) ΕΡΕΩΑΝΑΪ ΔΕ ΩΩΠΕ Ω ΑCΚΛΗ (24) ΠΙΕ ΤΟΤΕ ΠΧΟΕΙC ΠΕΙΩΤ´ ΑΥΩ (25) ΠΝΟΥΤΕ ᾠΠΩΟΡΠ´ ΟΥΑΑΥ´ ΠΝΟΥ (26) ΤΕ ΠΧΗΜΙΟΥΡΓΟC ΕΑCΘΩΩΤ´ε (27) ᾠΝ ΝΕΡΩΩΠΕ´ ΑΥΩ ΠΕΩΩ (28) ᾠΝΕ ΕΤΕ ΠΑΓΑΘΟΝ ΠΕ ΑΥCΑ (29) ΖΩΥ ΕΡΑΤΨ ΕᾠΝ ΤΑΤΑΞΙΑ´ ΑΥΟΙ ᾠ (30) ΤΠΛΑ-ΝΗ ᾠΜΑΥ. ΑΥΩ ΤΚΑCΙΑ (31) ΑΥCΘΩΧΕ ᾠΜΟC´ ΖΕΝCΟΠ´ ΜΕΝ (32) ΑΥΟΜΕC ᾠΝ ΟΥΝΟC ᾠΜΟΥ´ (33) ΖΕΝΚΕCΟΠ´ ΔΕ ΑΥΡΟΚΖC ᾠΝ ΟΥ (34) ΚΩΩΤ´ ΕΥΧΑΒΑΑΤ´ ΖΕΝΚΕCΟΠ´ (35) ΔΕ ΑΥΛΩᾠΖ ᾠΜΟC ᾠΝ ΖΕΝΠΟΛΕ (36) ΜΟC ᾠΝ ΖΕΝΛΟΙΜΟC´ ΩΑΝΤΨΕΙΝΕ; por. Lactantius, *Divinae institutiones* VII 18, 3-5; *Hermès Trismégiste*, ed. A.D. Nock – A.J. Festugière, II, Paris 1947, 330.

²⁵ NHC VI, 8: 73, 23 - 74, 11, NHS 11, 430-432 (wraz z wersją łacińską).

(6) I takie są narodziny świata; (7) powrót (8) natury rzeczy pobożnych i (9) dobrych nastąpi w jakimś (10) okresie czasu, który (11) nigdy nie miał początku²⁶.

Ten fragment daje nam dwie informacje: po pierwsze, mowa jest o jednym bogu, o panu i ojcu (73, 24 i n. ὁ κύριος καὶ πατήρ... *ille dominus et pater...*) pierwszego i jedyne boga, który to wątek ciągnie się aż do passusu 75,25 i dotyka problematyki gnostycznej, która nie wprowadza istotnych informacji, dotyczących znaczenia Egiptu²⁷; po drugie i istotne dla naszego studium, przedstawia narodziny ziemi (74,6-7 ΠΑΙ ΠΕ ΠΧΠΟ ΜΠΚΟΜΟ[C/ *haec enim mundi genitura:...*), nowy początek, który jest następstwem minionego chaosu. Ma to swój odpowiednik w wierzeniach Egipcjan, w cyklu śmierci i narodzin²⁸. Zgodnie bowiem z kosmogonią egipską, świat nie jest wiecznie młody, ulega z czasem degradacji i musi być cyklicznie odnawiany, czego, według wierzeń Egipcjan, dokonuje bóg słońca Re, który w dzień podróżuje swą solarną łodzią po nieboskłonie, by wieczorem obumierać i schodzić do ciemnego podziemia, tocząc walkę z Apopisem, żeby nazajutrz ponownie się narodzić i powrócić na niebo w postaci tarczy słonecznej i tak codziennie. Nowy porządek nie jest tworzony z „początku”, co ma wyjaśnienie w mitologii egipskiej, bowiem według niej mityczny moment narodzin świata nazywa się „pierwszym razem” a nie „początkiem”.

Wizja przedstawiona w tej apokalipsie, jest tragicznym obrazem przyszłości Egiptu. Zaczyna się od niedowierzania Asklepiusa w bóstwa stworzone przez ludzi, z powodu czego Hermes Trismegistos zaczyna egzaltację tradycyjnych

²⁶ Przekład własny autorki artykułu.

²⁷ Apokalipsa przedstawia dodatkowo wertykalny przekrój boskiego wszechświata. Począwszy od wersetu 75,8 po passus 75,25, autor przedstawia kolejne sfery niebiańskie, zamieszkiwane przez bogów. Miejsce najwyższe zajmuje bóg największy, pozbawiony cielesności, siedzący na szczycie nieba w miejscu czysto inteligibilnym, gdzie nie ma gwiazd ani nieba. Miejsce między niebem i ziemią, pod pierwszą sferą planetarną, zajmuje Demiurg – Zeus/Życie, którego epitet utworzony został przez grę słów ΖΕΥC–Zeus i Ζῆν–życie. Niżej, nad ziemią, morzem i światem podziemnym, panuje Zeus-Pluton. Bóstwem, które dostarcza ludziom środków niezbędnych do życia, jest Kora, która przewodzi anonimowym orszakom bóstw lokalnych.

²⁸ Można zatem mówić o występującym tutaj pewnym cyklu śmierci i powtórnych narodzin oraz odnowienia. Jest to tym bardziej prawdopodobne, ze względu na użycie czasu przeszłego w miejscu, gdzie oczekivalibyśmy ewidentnie czasu przyszłego (*vaticinium post eventum*), świadczącego o zdarzeniu, które ma dopiero nadejść. Mamy bowiem fragment następujący: ΠCOP' ΓAP NTANNOYTE KΩ NCΩOY ΜΠΚΑΖ ΝΚΗΜΕ ΑΥΩ ΑΥΠΩΤ' ΕΖΡΑΙ ΕΠΠΕ, czyli „raz bowiem bogowie opuścili ziemię egipską i poszli do nieba”, tutaj występuje czas przeszły *Perfectum* II - NTANNOYTE KΩ oraz *Perfectum* I - ΑΥΠΩΤ'. Natomiast już w następnym zdaniu: TOTΕ ΝΡΜΝΚΗΜΕ ΤΗΡΟΥ ΝΑΜΟΥ· ΑΥΩ ΚΗΜΕ ΝΑΩΩΠΠΕ ΕΦΩΗΡΥ ΝΝΝΟΥΤΕ ΜΝ ΝΡΜΝ ΚΗΜΕ, czyli „wtedy wszyscy Egipcjanie umrą i Egipt będzie opuszczony przez bogów i Egipcjan”, występuje czas *Futurum* I – ΝΑΜΟΥ i ΝΑΩΩΠΠΕ. Skoro więc Egipt już kiedyś został pozbawiony bóstw i ludzi, a autor apokalipsy widzi tego przyszłe konsekwencje i czas zdarzeń wydaje się być splaszczony, daleka przeszłość i dokonana przyszłość są tuż obok siebie, można więc wysunąć wniosek, że jest to sytuacja periodycznie się powtarzająca, zgodnie z wierzeniami kosmogonicznymi starożytnego Egiptu.

kultów egipskich, przepowiadając czasy upadku wierzeń Egiptu oraz ich zanik spowodowany kolonizacją obcych ludów.

Apokalipsa niniejsza generalnie nie przedstawia Egiptu jako miejsca grzechu, zła i niedoli. Jest to kraj bogów i pięknych świątyń, co więcej, on sam jest świątynią świata i lustrzanym odbiciem nieba. Nie jest więc jednolicie tożsamy z Egiptem biblijnym, czyli niewolą i złem koniecznym. Ziemia egipska jedynie okresowo staje się miejscem katastrofy moralnej ludzi i upadku bogów. Dzieje się tak jednak z powodu najazdu barbarzyńców, a nie ze względu na etyczne rozpasanie ludności egipskiej. Trismegistos ubolewa nad losami Egiptu, podobnie jak Asklepius, bowiem jego przepowiednia przybiera formę gradacji, widząc coraz gorsze rzeczy, które mają spotkać Egipt. Jest to jednak konieczne dla nastania nowego ładu i przywrócenia porządku w ziemskiej krainie bogów.

***

Egipt w „apokalipsie hermetycznej” nie jest jednoznacznym symbolem ludzkiego okrucieństwa, jak w przypadku biblijnej martyrologii żydowskiej w ziemi egipskiej. Bowiem to sam Egipt cierpi z powodu najeźdźców. Dlatego „hermetyczna apokalipsa” daleka jest pod tym względem od znanego nam biblijnego ujęcia „egipskości”: niewolnictwa i bezwzględności. Λόγος Τέλειος /*Asclepius* (NHC VI, 70, 3 - 76, 1; *Ascl.* 24-27), wpisując się w kanon pism hermetycznych, jednoznacznie pokazuje pozytywną stronę wielobóstwa egipskiego. Co natomiast łączy ten pozabiblijny, ewidentnie apokaliptyczny utwór z fragmentem *Apokalipsy Eliasza*? Można sądzić, że (oprócz typowych cech apokaliptyki, jak przede wszystkim symbolizm oraz *vaticinium post eventum* czy *Chaosbeschreibung*) struktura wypowiedzi. „Apokalipsę hermetyczną”, jak i *Apokalipsę Eliasza*, generalnie można by podzielić na dwie części. Pierwsza to obraz upadku Egiptu (np. Nil spłynie krwią) i jego zniewolenia przez lud spoza granic kraju (w Λόγος Τέλειος /*Asclepius*... to „obcy lud” (ΝΑΛΛΟΦΥΛΟΣ) w *Apokalipsie Eliasza* to Asyryjczycy i Persowie), co jest jednoznaczne z pojęciem Egiptu jako kraju niedoli i chaosu. Druga część natomiast stanowi wyzwolenie z bezładu i śmierci, co w „apokalipsie hermetycznej” przedstawione jest jako „nowy początek świata”, sprowadzony przez boga – pana i ojca, natomiast w *Apokalipsie Eliasza* chaos poskromiony ma być przyjściem „prawdziwego Pomazańca” – gołębiczy, stanowiącego przeciwagę „syna bezprawia” panującego w Egipcie. Pod tym względem można by spekulować o tożsamości tych dwóch tekstów. Jednak Λόγος Τέλειος /*Asclepius*..., w przeciwieństwie do *Apokalipsy Eliasza*, rozpoczyna się swoistą apoteozą Egiptu (70,3 i n.), która wyrażana jest również w wersetych późniejszych (71, 31n), w postaci określeń: Egipt – „miłujący bogów”, „szkoła boskości” czy „siedziba bogów” i dzięki owej hiperbolizacji, Egipt w „apokalipsie hermetycznej” staje się krajem, w gruncie rzeczy, idyllicznym, a już z pewnością względnie pozytywnym, różniącym się od Egiptu apokaliptyki pisanej zgodnie z nurtem biblijnym.

THE MEANING OF EGYPT IN THE APOCALYPSE
Λόγος Τέλειος /Asclepius (NHC VI, 8: 70, 3 - 76, 1; *Ascl.* 24-27)

(Summary)

The aim of this paper was to present the Egyptian land in two apocalyptic texts both written in a Coptic language. First – the *Apocalypse of Elijah* (written in two Coptic dialectical versions: Sahidic and Achmimic) – shows a typical biblical meaning of Egypt as a place full of pain, death and fear. On the other hand, in the Codex VI of the Nag Hammadi Library there is the Apocalypse which gives us quite different image of that part of African land. This very Apocalypse is called the *Apocalypse of Hermes Trismegistos* or the *Hermetic Apocalypse* (written in Sahidic dialect and partly in the ancient Greek, whole text is composed in a Latin version and attributed to Ps-Apuleius of Madaura). Here, Egypt seems to be a paradise – image of heaven, land of gods and beautiful temples. But suddenly, that peaceful part of the world turns into “hell” with death, blood and pain – just like in the *Apocalypse of Elijah*. Our purpose was to analyze those two Coptic Apocalypses, compare the results and finally, try to find the answer on the basic questions: Egypt – heaven or hell? Could it be that this land was full of blood because of monotheistic religion?

